

(Atkelta iš 9 p.)

va, kuri yra dvigubai aukštesnė už šonines. Visa bažnyčios išorė pasižymi paprastumu ir originalumu, čia išlaikyta architektūrinės visumos vienovė. Aukšti stačiakampiai langai šoninėse navose grupuojami po tris. Kiekvienos grupės vidurinis langas gerokai aukštesnis už šonuose esančius. Sukurtas Gediminaičių stulpų motyvas.

Bažnyčios interjeras turėjo atitikti jos išorės naujoviškumą. Šviesa, sklindanti per aukštus centrinės navos langus, paveikta arkų ir kolonų, formuoja ypatingus šviesos-šešėlių žaismo sąskambius. V. Landsbergis-Zemkalis suprojektavo ekspresyvią bažnyčios didįjį (centrinį) altorių. Virš mensos (altoriaus stalo), žvakidžių apsuptyje pagal projektą turėjo iškilti aukštas juodas kryžius su nukryžiuotu Kristumi. Po kryžiumi – skausmo nublokšta Marija. Barokiškai ekspresyvią skulptūrinę grupę – Nukryžiuotąjį ir nepaguodžiamą raudoje suklypusią Mariją – sukūrė skulptorius Petras Aleksandravičius (1906–1997). Balta Marijos skulptūrinė grupė sudarė kontrastą juodam kryžiui, maldaujanti poza – aštrių žvakidžių „miškui“. Didesnei ekspresijai pasiekti čia reikšmingos visos detalės: stilizuotų tulpių presbiterijos grotelės, tulpės kontūro žvakidžių viršutinė dalis, tabernakulio ornamentai. Ant projekto 1934 m. balandžio 15 d. architektas užrašė: „Šis projektas leidžiamas vykdyti išimtinai autoriaus priežiūroje“. Iš pradžių šio nurodymo buvo laikomasi, tačiau įspūdingas altorius neilgai išbuvo toks, kokį jį suprojektavo architektas. Skulptūrinė grupė buvo perkelta į bažnyčios dešiniąją šoninę navą, taip sumenkinant šventovės interjero meninį vientisumą.

Architektas Jonas Mulokas, pats užjūriuose suprojektavęs daug bažnyčių, apie padėtį prieškarį Lietuvoje rašė, kad „klebonas buvo ir teisėjas, ir daktaras, na, žinoma, ir geriausias architektas“. Mažeikiuose ši tradicija buvo pratęsta ir po Antrojo pasaulinio karo.

V. Landsbergio-Zemkalinio suprojektuota Mažeikių bažnyčia 1936 m. Nuotrauka iš Broniaus Kviklio knygos „Lietuvos bažnyčios“, kn. 1 (Čikaga, 1980)

KAIP SENAJĄ PLUNGĖS BAŽNYČIĄ PAKEITĖ NAUJOJI

PLUNGĖS CENTRINĖS GATVĖS ISTORIJS IR
MŪRINĖS BAŽNYČIOS STATYBOS
FRAGMENTAI

VLADAS REISKYS

Plungiškiai gali didžiuotis – jų miesto centras iki šiol nėra subjaurotas „didingais“ naujadarais. Jeigu miesto centre nebūtų 1988 m. pastatytų kultūros rūmų, Plungės centrinė aikštė būtų išlaikiusi savo istorinį siluetą.

Šiame mieste trumputė Vytauto gatvė jungia du svarbiausius miestelio objektus – Senamiesčio aikštę ir Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią, kuri uždaro gatvės perspektyvą. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, gatvė buvo vadinama prospektu.

Plungės bažnyčios statyba yra tiesiogiai susijusi su Vytauto gatvės suregulavimu. Naujos mūrinės bažnyčios projektas buvo patvirtintas 1903 m. gruodžio 22 d. „Jo Didenybės visos Rusijos imperatoriaus“ įsaku. Šio dokumento nuorašas yra išlikęs Lietuvos centriniame valstybės archyve. Bažnyčia pašventinta 1933 m. rugšėjo 24 d. Mūrinės bažnyčios statybos organizatorius klebonas Vincentas Jarulaitis 1903 m. gegužės 15 d. kreipėsi į Vyskupijos kuriją, prašydamas tarpininkauti, išrūpinant leidimą mūrinės bažnyčios statybai. Dokumente nurodyta, iš kur planuojama gauti lėšų bažnyčios statybai (kunigaikščio Mykolo Oginskio testamentu tam buvo palikta 10 tūkst. rublių, kunigaikštienė Marija Oginskienė žadėjo dovanoti reikalingas statybines medžiagas, dalis parapijiečių turėjo galimybę prisidėti asmeniniu darbu ir aukomis). Be to, dar prašyta išlaidų knygos, be kurios nebuvo leidžiama parapijose rinkti aukų. Lapkričio mėnesį Kauno gubernorius Statybos skyriui įsakė nustatyti tvarka peržiūrėti pateiktus brėžinius ir sąmatą, į kurią turėjo būti įtraukta testatoriaus 10 000 rublių. Jis turįs duomenų ir apie likusią statybai reikalingą sumą: kunigaikštienė pažadėjusi statybai skirti 15 000, dar apie 30 000 rublių per 3–5 metus susidarysiai iš parapijiečių aukų – kasmet po 25 centus nuo kiekvienos dešimtinės. Kauno gubernijos Statybos skyrius naujos bažnyčios projektą patvirtino su sąlyga, kad bažnyčios pilonai bus statomi iš granito

Plungės senoji, naujoji bažnyčios ir koplyčia XX a. 4 dešimtmetyje. Nuotrauka iš Bronislovo Pociaus knygos „Plungė amžių sandūroje“ (Klaipėda, 2002)

arba tvirto smiltainio, kad pastato konstrukcijos bus patikimos ir atlaikys spaudimą. Kaip minima dokumente, medžiagų ir konstrukcijų klausimu gubernijos architektas A. Špakovskis prie projekto pridėjo specialų paaiškinamąjį raštą. Pagal sąmatą naujoji bažnyčia turėjo kainuoti 58 196 rublių. Caro įsaku buvo leista Plungėje vietoje senos medinės statyti mūrinę bažnyčią pagal pateiktus brėžinius ir sąmatą. Toliau išvardytos būsimos lėšos ir liepiama aprūpinti parapijos valdytoją išlaidų knyga, pavesta jam iš pasiturinčių parapijiečių sudaryti Statybos komitetą, kuris stebėtų lėšų apyvartą. Klebonui buvo nurodyta registruoti visas aukas, ne tik pinigines, įspėta, kad statyba turi vykti prižiūrint kvalifikuotam technikui, kad lėšų kiekis negali viršyti sąmatos. Baigus statybą, aukų knyga su viso komiteto narių parašais ir likę pinigai turėjo būti pristatyti Kauno vyskupijai.

Bažnyčios statybos eigą yra aprašęs Kazys Misius Vilniaus dailės akademijos išleistoje knygoje apie Plungės dekanato sakralinius paminklus.

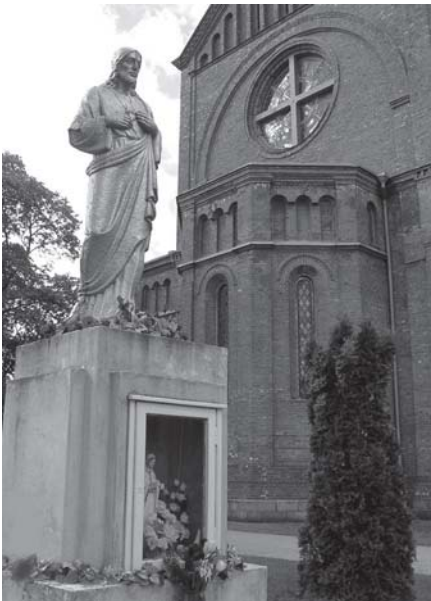
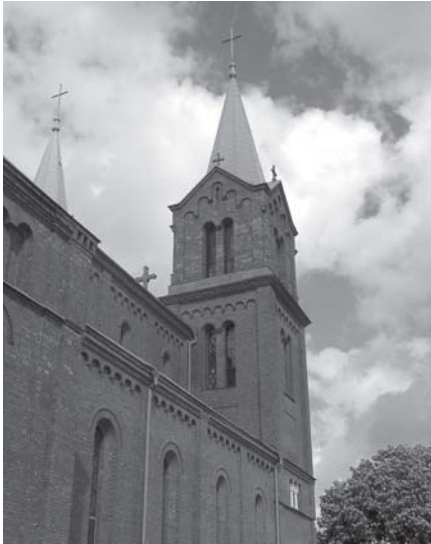
1903–1905 m. laikotarpiu buvo sumūryti pamatai, kuriuos rugsėjo 5 (18) d. pašventino vyskupas Mečislovas Paliulionis. Statybai vadovavo kun. Vincento Jarulaičio sudarytas statybos komitetas. Iš M. Oginskienės komitetas išsinuomojo dvaro plytinę, joje pastatė garo mašiną. Iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios bažnyčios sienos buvo iškeltos iki langų. Pasibaigus pokario suirutei, kunigas Jonas Senkus vėl išsinuomojo per karą apgriautą plytinę, ją paremonto ir pradėjo gaminti plytas būsimos bažnyčios statybai. Norint vykdyti statybą, reikėjo gauti Lietuvos atstatymo komisariato, įsteigto 1921 m. sausio 1 d., leidimą. 1922 m. sausio 24 d., kai atgimė bažnyčios statybos iniciatyva, buvo parengtas dokumentas, kurio nuorašas surastas Lietuvos centriniame valstybės archyve. Telšių apskrities technikas Z. Kaulakis prieš 20 metų padaryto projekto kopiją pasiuntė įregistruoti Lietuvos atstatymo komisariate. Šis pareikalavo atsiųsti situacijos planą ir pranešinėti apie statybos eigą. Sudarytame situacijos plane pavaizduotas pailgo

medžio lapo formos senosios bažnyčios šventorius, prie jo vidinėje pusėje priglundusi mūrinė Aleksandro Zubovo lėšomis 1849–1859 m. statyta stambaus tūrio varpinė, šventoriaus centre – medinė bažnyčia. Naujoji bažnyčia suplanuota dešinėje pusėje ant gatvės, tik vienu šonu šiek tiek užėina ant esamo šventoriaus. Gatvė nukreipiama pro statomos bažnyčios kairę pusę, dalis jos „užlipa“ ant senosios bažnyčios. Projektas buvo įregistruotas ir statyba galėjo vykti.

Projekto kopiją darę braižytojai pamiršo parašyti projekto autoriaus pavardę. Architektūros istorikė dr. Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė bažnyčios autorystę priskiria švedų kilmės architektui Karlui Eduardui Strandmannui. Paminėjusi M. Brenšteino teiginį, kurį vėliau kartojo ir kiti, kad bažnyčiai projektą parengė Romos architektas Givenalis, architektė pritaria kunigo Kazimiero Jasėno minčiai, kad Plungės bažnyčią projektavo nuo 1894 m. Liepojoje gyvenęs architektas K. E. Strandmannas. Tokią išvadą tyrinėtoja N. Lukšionytė-Tolvaišienė padarė, Plungės bažnyčios architektūrinės formos, pločio ir ilgio santykį lygindama su kitų K. E. Strandmanno projektuotų bažnyčių formomis ir parametrais.

Lietuvos atstatymo komisariate gavę įregistruotą bažnyčios projektą, Plungės parapijiečiai ėmėsi bažnyčios statybos. Netrukus šie darbai buvo sustabdyti. K. Misius jau minėtame Vilniaus dailės akademijos leidinyje rašo, kad į Plungę dar kartą paskirtas kunigas P. Pukys 1928 m. sausį „statomos bažnyčios sienas rado tokio pat aukščio, kokias paliko prieš devynerius metus“.

Statybos darbams vėl įsibėgėjus, 1931 m. kovo 31 d. Plungėje kilo didžiulis gaisras. Jis sunaikino didelę miesto dalį – jo metu sudegė 84–126 gyvenamieji namai, be pastogės liko apie 2 000 gyventojų. Iš Telšių apskrities inžinieriaus Jono Sidabro 1931 m. gegužės 2 d. sudaryto išdegusios miesto dalies plano matyti, kad gaisras buvo sunaikinęs vakarinę miesto dalį. Sudegė daugybė
(Nukelta į 12 p.)

(Atkelta iš 11 p.)

medinių namų, sinagogos. Nei Plungės senoji medinė bažnyčia, nei statoma mūrinė per gaisrą nenukentėjo. Išliko ir apie 1896 m. turgaus aikštėje statyti mūriniai „kromai“. Tvarkant miestą po gaisro, buvo suplanuotas esamų gatvių suregulavimas, suprojektuotos naujos (Sinagogų, Birutės) gatvės. Numatyta Vytauto prospektą ir Kulių (dabar T. Vaižganto) gatvių važiuojamąją dalį praplauti iki 12 m su 2 m pločio šaligatviais, Rietavo – atitinkamai 10 ir 1,5 m, Palankės bei Paprūdžio – 8 ir 1 m. Naujai suprojektuotų gatvių važiuojamoji dalis projektuota 6 m, šaligatviai – 1 m pločio. Plungėje gyvenantis diplomuotas inžinierius Vosylius Rimdžius gegužės pabaigoje parengė sudegusios sinagogos atstatymo ir išlikusios mūrinės remonto projektus.

Kanauninkui Povilui Pukiui gerai sekėsi organizuoti statybos darbus ir jie sėkmingai vyko. 1933 m. rugsėjo 24 d. Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia buvo pašventinta. Vykstant interjero tobulinimo darbams, 1934 m. nugriauta Plungės senoji medinė bažnyčia.

Pastačius naują bažnyčią, Plungės miesto centro situacija iš esmės pasikeitė. Tada atėjo laikas sutvarkyti bažnyčios aplinką, nutiesti gatvę pro bažnyčios pietinį šoną, aptverti šventorių.

Telšių apskrities inžinierius-architektas Steponas Stulginskis 1935 m. vasario 2 d. parengė bažnyčios šventoriaus ir gatvės pro jį pravedimo projektą. Vykstant statyboms, pro senąją bažnyčią ant paties skardžio buvo nutiestas laikinas kelias. Architektas priešais bažnyčią suprojektavo kvadratinio plano aikštę, šventovę apjuosė elipsės plano šventoriumi. Varpinė liko kitoje kelio pusėje. Po to prasidėjo net dvejus metus užtrukęs konfliktas tarp parapijos ir šį projektą patvirtinusios Telšių apskrities statybos komisijos. 1935 m. balandžio 24 d. Plungės parapijos komitetas raštu kreipėsi į miesto burmistrą, nurodydamas, kad nepritaria patvirtintam projektui ir prašo tarpininkauti, kad būtų paliktas didelis šventorius, kuriame tilptų ir varpinė. Buvo nurodoma, kad atimama bažnyčios žemė: „Mūsų manymu šiuo projektu norima sukiršinti parapijos katalikus,

Danutės Mukienės nuotraukose – Plungės bažnyčios, šventoriaus fragmentai ir varpinė

kad jie dabar ir ateityje keiktų vyriausybę ir tuos asmenis, kurie tokius projektus sudaro ir vykdo“. Raštas buvo užbaigtas rezolucija, kurioje buvo pasakyta, kad parapijos komitetas protestuoja ir projekto nevykdys.

Statybų projektai būdavo tvirtinami Vyriausioje statybos inspekcijoje Kaune. Susirašinėjimas užsitęsė. Tuo laiku parapijiečiai nesėdėjo rankų sudėję. Dar 1935 m. rudenį jie pasiruošė miško medžiagą, sukasė stulpus, o 1936 m. balandžio 6 d. paryčiais, susirinkus apie 40–50 žmonių būriui, savaivališkai aptvėrė bažnyčią. Parapijiečiai taip mėgino įteisinti laikiną kelią pro bažnyčią ir didžiulį šventorių. Policija darbus sustabdė, apklausė incidento dalyvius ir organizatorius, surašė protokolą.

Naujas projekto variantas Vyriausiojo statybos inspektoriaus Antano Novickio buvo patvirtintas tik 1936 m. birželio 8 d. Jame iš dalies buvo atsižvelgta į parapijiečių pageidavimus – šventorius tapo kiek ovalinis, praplėtė, bet iš esmės nepasikeitė. Parapijiečių tai nepatenkino ir jie buvo linkę toliau protestuoti. Parapijos palaiškymo taryba kreipėsi į Vidaus reikalų ministrą, tvirtindama, kad „Bažnyčios didingumas reikalauja ir atitinkančios bažnyčios aikštės – šventoriaus“. Reikalauta įteisinti laikiną kelią – naujas kelias vis dar esąs per siauras. Be to buvo nurodoma, kad varpinei likus už kelio, varpininkams būsią nepatogu eiti į varpinę, vėl buvo pažymima, kad nusavinama bažnyčios žemė, sakoma, kad Telšių apskrities statybos komisija su parapija nesiskaito. Ministrui prašymą ir po juo esančius parašus (jų buvo du lapai) turėjo įteikti kanauninkas Povilas Pukys ir komiteto atstovas Vincas Ruibys. Rugpjūčio mėnesį parapijiečiai kreipėsi į paskutinę instanciją – Lietuvos Respublikos Prezidentą. Prašymą jie užbaigė kaltinimais Telšių apskrities statybos komisijai, kurios nesiškaišymas su plungiškių reikalavimais, anot jų, „primena rusų valdininkų laikus“. Prezidentas pavedė Vidaus reikalų ministrui „apsvarsčius man pranešti, ar nebūtų galima patenkinti šis prašymas“. Konfliktą toliau turėjo spręsti Statybos ir sauskelių inspekcija.

Vyriausiajam statybos ir sauskelių inspektoriui pareikalavus paaiškinimų, Telšių apskrities valdyba atmetė protestuotojų pretenzijas:

(Nukelta į 45 p.)